

*Телешман Віктор Іванович*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна, e-mail: oscar1424lal@gmail.com

ИНДЕКС ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ПОКАЗНИКИ ТА РЕЙТИНГИ

Метою статті є аналіз сучасного стану та загальних тенденцій людського розвитку України та окремих показників, що його характеризують.

Методика дослідження базується на застосуванні системно-структурного аналізу та методів порівняння, узагальнення, аналізу та синтезу. Також було застосовано описовий метод та метод наукової систематизації.

Результати. Описано чотири основні компоненти парадигми розвитку людини відповідно до Звіту із людського розвитку 1995 року, а саме: продуктивність, власний капітал, стійкість та розширення можливостей. Узагальнено сутність ключових показників, а саме: середньої очікуваної тривалості життя при народженні; рівня знань, що вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням та очікуваними роками навчання для дітей першокласників; валового національного доходу в перерахунку на одну особу у доларах США, що входять до системи вимірювання та моніторингу людського розвитку. Проаналізовано сучасний стан людського розвитку у світі, розроблено рейтинг країн із найвищим та найнижчим індексом людського розвитку протягом 1990-2018 років та визначено основні причини диспропорцій у рівні людського розвитку між країнами. Виділено країни із найбільшим зростанням та зниженням індексу людського розвитку протягом досліджуваних років. Охарактеризовано місце України у регіональному та загальносвітовому рейтингах. Проаналізовано динаміку показників ІЛР України та країн-сусідів протягом 1990-2018 років. Виділено ключові проблеми, що призвели до економічної, фінансової та політичної кризи і, відповідно, зниження індексу людського розвитку в Україні за часів незалежності, серед яких світова фінансова криза 2008 року та анексія Автономної республіки Крим та окупація території східних регіонів держави (Донецької та Луганської областей).

Наукова новизна полягає у розкритті актуальних особливостей розвитку людського потенціалу та його окремих показників в Україні та світі. Визначено динаміку та охарактеризовано актуальний стан розвитку складових показників індексу людського розвитку України. Дано порівняльну оцінку динаміки людського розвитку України та країн-сусідів.

Практична значимість полягає в тому, що основні положення та висновки роботи можуть бути використані в подальших поглиблених дослідженнях проблем та перспектив людського розвитку в Україні.

Ключові слова: розвиток, індекс людського розвитку, рівень життя, добробут, благополуччя, Програма розвитку ООН.

*Телешман Виктор Иванович*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
г. Киев, Украина, e-mail: oscar1424lal@gmail.com

ИНДЕКС ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ: ПОКАЗАТЕЛИ И РЕЙТИНГИ

Целью статьи является анализ современного состояния и общих тенденций человеческого развития Украины и отдельных показателей, которые его характеризуют.

Методика исследования базируется на применении системно-структурного анализа и методов сравнения, обобщения, анализа и синтеза. Также были применены описательный метод и метод научной систематизации.

Результаты. Описаны четыре основных компонента парадигмы развития человека согласно Отчету о развитии человечества 1995 года, а именно: производительность, собственный капитал, устойчивость и расширение возможностей. Обобщено сущность ключевых показателей, а именно: средней ожидаемой продолжительности жизни при рождении; уровня знаний, который измеряется средним количеством лет, потраченных на образование взрослым населением и ожидаемыми годам обучения для детей первоклассников; валового национального дохода в расчете на одного человека в долларах США, которые входят в систему измерения и мониторинга человеческого развития. Проанализировано современное состояние человеческого развития в мире, разработан рейтинг стран с самым высоким и самым низким индексом человеческого развития в течение 1990-2018 годов и определены основные причины диспропорций в уровне человеческого развития между странами. Выделены страны с наибольшим ростом и снижением индекса человеческого развития в течение исследуемых лет. Охарактеризовано место Украины в региональном и общемировом рейтингах. Проанализировано динамику показателей ИЧР Украины и стран-соседей в течение 1990-2018 годов. Выделены ключевые проблемы, которые привели к экономическому, финансовому и политическому кризису и, соответственно, снижению индекса человеческого развития в Украине во времена независимости, среди которых мировой финансовый кризис 2008 года и аннексия Автономной республики Крым и оккупация территории восточных регионов страны (Донецкой и Луганской областей).

Научная новизна заключается в раскрытии актуальных особенностей развития человеческого потенциала и его отдельных показателей в Украине и мире. Определена динамика и охарактеризовано актуальное состояние развития составляющих показателей индекса человеческого развития Украины. Предоставлена сравнительная оценка динамики человеческого развития Украины и стран-соседей.

Практическая значимость заключается в том, что основные положения и выводы работы могут быть использованы в дальнейших углубленных исследованиях проблем и перспектив человеческого развития в Украине.

Ключевые слова: развитие, индекс человеческого развития, уровень жизни, благосостояние, благополучие.

UDC 911.3

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2020.57.58-64>

Teleshman Victor Ivanovich

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
e-mail: oscar1424lal@gmail.com

HUMAN DEVELOPMENT INDEX OF UKRAINE: INDICATORS AND RATINGS

The main purpose of the proposed paper is analysis of the current status and *general trends of human development of Ukraine and selected indicators characterizing it.*

The methodology of the research draws upon the system-structural analysis and the methods of comparison, analysis, generalization and synthesis. The descriptive method and the method of scientific systematization were also used.

Results. The four main components of the human development paradigm according to the 1995 Human Development Report are described, namely: productivity, equity, sustainability and empowerment. The essence of key indicators included in the system of measuring and monitoring human development is generalized, namely: average life expectancy at birth; the level of knowledge, measured by the average number of years spent on adult education and the expected years of study for first-graders; gross national income per capita in US dollars. The current state of human development in the world is analyzed, a rating of countries with the highest and lowest human development index during 1990-2018 is developed and the main causes of disparities in the level of human development between countries are identified. The countries with the largest increase and decrease in the human development index during the studied years are selected. The place of Ukraine in regional and global rankings is described. The dynamics of the human development index of Ukraine and neighboring countries during 1990-2018 is analyzed. The key issues that led to the economic, financial and political crisis and, consequently, the decline of the human development index in Ukraine since independence, including the global financial crisis of 2008 and the annexation of the Autonomous Republic of Crimea and the occupation of the territory of the eastern regions of the state (Donetsk and Luhansk regions) are highlighted.

The scientific novelty consists in the revelation of the actual features of human potential development and its individual indicators in Ukraine and in the world. The dynamics and the current state of development of the components of the human development index of Ukraine are determined. A comparative assessment of the dynamics of human development of Ukraine and neighboring countries is given.

The practical significance lies in the fact that the main provisions and conclusions of the paper can be used in further in-depth studies of the problems and prospects of human development in Ukraine.

Keywords: development, human development index, standard of living, welfare, well-being, United Nations Development Programme.

Постановка наукової проблеми. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Подальший розвиток сучасного світового суспільства неможливий без забезпечення гідного рівня життя людей. Саме людський розвиток є основною рушійною одиницею, що зумовлює розквіт тієї чи іншої території. Проте, нерівномірність у впровадженні ефективних заходів та значні диспропорції рівня розвитку населення більшості країн вказували, скоріше, на відсутність розуміння важливості досягнення оптимального стану критеріїв життєдіяльності та звертали увагу на необхідність створення показника, що давав би змогу на основі аналізу ключових даних відображати реальну картину якості життя суспільства та порівнювати розвиток держав світу.

У 1990 році Програма розвитку ООН (ПРООН), опублікувавши свій перший щорічний звіт про людський розвиток, представила концепцію “людського розвитку”, як “прогресу у напрямку підвищення добробуту людини” [7]. Концепція людського розвитку охоплює найважливіші проблеми суспільного розвитку, такі як економічне зростання, зайнятість, розподіл матеріальних і духовних благ, соціальний захист, надання соціальних послуг, рівноправність. Вона розглядає їх з погляду інтересів людини, розширення індивідуальних можливостей вибору у всіх сферах діяльності [1]. Індекс людського розвитку, у свою чергу, базуючись на показниках економічного розвитку, рівня освіти та стану здоров’я населення, був введений з метою надати можливість

комплексної оцінки якості життя суспільства. Надалі обрахування ІЛР зазнавало перегляду у зв'язку із вдосконаленням методології та оновленням базових даних.

Відповідно до Звіту із людського розвитку 1995 року, парадигма розвитку людини містить такі чотири основні компоненти, як:

- Продуктивність. Людям повинні мати змогу підвищити власну продуктивність та повною мірою брати участь у процесі формування доходів та оплати праці. Саме тому економічне зростання є складовою моделей людського розвитку.

- Власний капітал. Люди повинні мати доступ до рівних можливостей. Усі бар'єри на шляху до економічних та політичних можливостей повинні бути усунені, щоб люди могли брати участь у цих можливостях та отримувати їх користь.

- Стійкість. Доступ до можливостей повинен бути забезпечений не лише теперішнім поколінням, але й майбутнім поколінням. Усі форми капітального фізичного, людського та екологічного мають бути поповнені.

- Розширення можливостей. Розвиток повинен бути людським, а не тільки для них. Люди повинні повноцінно брати участь у рішеннях та процесах, які формують їхнє життя [9].

Значний внесок у дослідження людського розвитку та рівня життя населення здійснили цілий ряд науковців, зокрема Амоша О. І., Айвазян С. А., Гладун О. М., Грішнова О. А., Гукалова І. В., Дорогунцов С. І., Колот А. М., Лібанова Е. М., Макарова О. В., та інші. Водночас, недостатня увага та необхідність об'єднаних зусиль щодо подолання диспропорцій людського розвитку та забезпечення гідного рівня життя суспільства вказує на актуальність дослідження даної теми.

Постановка завдання. Зважаючи на недостатній рівень загального добробуту та якості життя населення України та, водночас, важливість досягнення всебічного людського благополуччя, метою статті є аналіз сучасного стану та загальних тенденцій людського розвитку нашої держави та показників, що його характеризують.

Виклад основного матеріалу. Концепція людського розвитку виходить із пріоритетної необхідності забезпечення розвитку людини в інтересах людини і власними силами людини. Досягнення цієї мети передбачає створення сприятливого з позицій людського розвитку середовища – економічного, політичного, соціального, екологічного [2]. У будь-якій системі для вимірювання та моніторингу людського розвитку та отримання максимального результату, вдалим рішенням стало б включення значної кількості показників, що характеризують розвиток суспільства, проте, відсутність відповідних статистичних даних унеможливило таку ідею. До того ж, занадто багато показників може відволікти від основних тенденцій розвитку тієї чи іншої території. Тому, у Програмі розвитку ООН зазначається, що розвиток людини - це процес розширення її можливостей, до найголовніших з яких належать довге і здорове життя, якісна освіта та гідний рівень життя.

Першим показником є середня очікувана тривалість життя при народженні. Власне, важливість тривалості життя полягає і в тому, що довголіття, зазвичай, неможливе без таких переваг, як, наприклад, збалансоване та раціональне харчування чи міцне здоров'я, які тісно пов'язані з якістю життя. Цей факт робить тривалість життя важливим показником людського розвитку, особливо, зважаючи на відсутність вичерпної інформації про здоров'я чи харчування людей [8].

Рівень знань вимірюється середньою кількістю років, витрачених на освіту дорослим населенням, тобто середньою кількістю років навчання в школі за все життя людей віком 25 років і старше; а доступ до навчання та знань — очікуваними роками навчання для дітей-першокласників, тобто загальною кількістю років навчання, на які дитина, що досягає шкільного віку, може розраховувати, якщо панівні моделі вікових показників зарахування до школи залишаються незмінними протягом життя дитини [3].

Показником, що характеризує економічну ситуацію в країні, є валовий національний дохід (ВНД) в перерахунку на одну особу у доларах США. Для уникнення спотворення, враховуючи різні економічні умови в тій чи іншій країні, даний показник розраховується за паритетом купівельної спроможності (ПКС).

За даними Звіту про людський розвиток Програми розвитку ООН станом на 1990 рік світовий рейтинг ІЛР включав в себе показники 144 країн світу. Найвищий індекс людського розвитку мали такі країни, як: Австралія (0,866), США (0,860), Канада (0,850), Норвегія (0,850) та Швейцарія (0,832). Найнижчий ж показник був притаманний для Малі (0,231), Республіки Мозамбик (0,217) та Республіки Нігер (0,213). Протягом наступних років ІЛР країн світу зазнавав постійних змін. Так, станом на 2018 рік, найвищим індексом людського розвитку характеризувались Норвегія (0,954), Швейцарія (0,946), Ірландія (0,942), Гонконг (0,939) та Німеччина (0,939), а найнижчим –

Південний Судан (0,413), Центральноафриканська Республіка (0,381) та Республіка Нігер (0,377) (табл. 1) [10].

Найбільше зростання індексу людського розвитку у світі у період з 1990 року по 2018 рік спостерігалось у Руанді (+0,291), Китаї (+0,257) та Мозамбіку (+0,229), зниження ж було притаманним тільки для Сирії (-0,009).

Табл. 1

*Країни з найвищим та найнижчим ІЛР (1990-2018 роки)**

№	1990 рік		2000 рік		2010 рік		2018 рік	
	Країна	ІЛР	Країна	ІЛР	Країна	ІЛР	Країна	ІЛР
1.	Австралія	0,866	Норвегія	0,917	Норвегія	0,942	Норвегія	0,954
2.	США	0,860	Австралія	0,898	Швейцарія	0,932	Швейцарія	0,946
3.	Канада	0,850	Швеція	0,897	Австралія	0,926	Ірландія	0,942
3.	Норвегія	0,850	Швейцарія	0,889	Німеччина	0,920	Німеччина	0,939
5.	Швейцарія	0,832	США	0,881	США	0,911	Гонконг	0,939
...	...	..	..	..	..	..	..	...
142.	Малі	0,231	Буркіна-Фасо (172)	0,286	Чад (185)	0,374	Південний Судан (187)	0,413
143.	Мозамбік	0,217	Ефіопія (173)	0,283	Центрально-африканська республіка (186)	0,355	Центрально-африканська республіка (188)	0,381
144.	Нігер	0,213	Нігер (174)	0,253	Нігер (187)	0,319	Нігер (189)	0,377

* - розроблено автором за даними джерела [10]

Загалом, аналізуючи дані, варто відзначити, що незважаючи на зростання загальносвітового показника ІЛР з 0,598 у 1990 році до 0,731 у 2018 році, диспропорції у розвитку між найбільш та найменш розвиненими країнами залишаються доволі значними, що говорить про недостатньо злагоджену діяльність світової спільноти та цілу низку негативних економічних та соціальних процесів і суспільних лих (голод, військові конфлікти, низький рівень розвитку освіти та сфери охорони здоров'я тощо).

Станом на 1990 рік Україна входила до групи країн з високим ІЛР (0,705), проте, в подальші роки індекс значно знизився, перш за все, у зв'язку із економічною нестабільністю. Досягнувши найнижчої позначки у 1996 році (0,661) та змістивши Україну до групи країн із середнім розвитком, ІЛР почав зростати [6].

У ХХІ столітті перед нашою державою постали нові виклики. Україна, будучи найбільшою країною Європи за площею та однією із найбільших за кількістю населення, маючи прекрасне фізико-географічне положення та значну кількість природних ресурсів за останні десятиліття зіткнулася із значними проблемами. Економіка держави сильно постраждала від світової фінансової кризи 2008 року, коли її показник ВВП лише за один рік знизився на 15%. Подальше відновлення було слабким і короточасним, і поступилося місцем великій економічній, фінансовій та політичній кризі, що посилювалася внаслідок анексії Криму та окупації території східних регіонів держави (Донецької та Луганської областей). ВВП скоротився на 16% за дворічний період з початку 2014 року до кінця 2015 року, тоді як інфляція зросла, досягнувши максимальних значень (61%) у квітні 2015 року [5]. Це призвело до зниження ІЛР лише за рік з 0,747 у 2014 році до 0,742 у 2015 році.

Станом на 2018 рік Україна входить до групи країн із високим рівнем людського розвитку та займає 88 місце серед 189 країн світу із ІЛР 0,750, що є найвищим показником за часів

незалежності нашої держави. Зростання показника відбулось за рахунок збільшення очікуваної тривалості життя при народженні, середньої та очікуваної кількості років навчання (табл. 2). Проте, при порівнянні показників із іншими країнами можна зрозуміти, що за останні десятиріччя відбулась як втрата рейтингових позицій, так і відставання в абсолютному значенні показника людського розвитку.

Табл. 2

Складові показники ІЛР України та країн-сусідів (1990 та 2018 роки)*

	Очікувана тривалість життя при народженні (роки)		Очікувана кількість років навчання		Середня кількість років навчання		ВНД на душу населення (за ПКС 2011 року в дол. США)	
	1990	2018	1990	2018	1990	2018	1990	2018
Україна	69,8	72	12,4	15,1	9,1	11,3	10744	7994
Молдова	67,6	71,8	12,0	11,6	8,0	11,6	6743	6833
Румунія	69,5	75,9	11,9	14,3	9,0	11,0	11434	23906
Угорщина	69,3	76,7	11,1	15,1	8,7	11,9	16200	27144
Польща	70,8	78,5	12,2	16,4	9,8	12,3	9946	27626

* - розроблено автором за даними джерела [10]

За 28 років очікувана тривалість життя при народженні в Україні зросла на 2,2 роки з 69,8 років у 1990 році до 72 років у 2018 році, тоді як в інших країнах різниця стала суттєво більшою. Наприклад, у Румунії даний показник за ідентичний проміжок часу зріс на 6,4 роки, в Угорщині на 7,4 роки, а в Польщі на 7,7 років. Варто відмітити також значні диспропорції в очікуваній тривалості життя при народженні жінок та чоловіків в нашій державі – 9,7 років (67 років для чоловіків та 76,7 років для жінок) [10].

Очікувана кількість років навчання в Україні станом на 2018 рік складає 15,1 року, що на 2,7 роки більше, ніж у 1990 році, та є значно вищим ніж як середньосвітове значення, яке складає 12,7 років, так і середнє значення показника групи країн регіону Європи та Центральної Азії – 14,6 років. Проте, наприклад, в Угорщині та Польщі спостерігалось більш стрімке зростання показника за досліджуваній проміжок часу – на 4 роки та 4,2 роки відповідно. Високими значеннями характеризується і показник середньої кількості років навчання в Україні, що з 1990 року зріс на 2,2 роки і станом на 2018 рік складає 11,3 роки. Для порівняння, середньосвітове значення у 2018 році становило всього 8,4 роки.

Одним із найгірших показників, що характеризують людських розвиток в Україні є валовий національний дохід населення за паритетом купівельної спроможності в перерахунку на одну особу в доларах США. Протягом останніх десятиліть в нашій державі відбулося зниження ВНД на понад 25% з 10744 дол. США у 1990 році до 7994 дол. США у 2018 році. Для порівняння, у групі країн регіону Європи та Центральної Азії даний показник зріс на 67,3% (15498 дол. США станом на 2018 рік), а в деяких країн-сусідів України у понад 2 рази: в Румунії на 109% (23906 дол. США станом на 2018 рік), а в Польщі на 178% (27626 дол. США станом на 2018 рік).

Щодо загального індексу людського розвитку то, станом на 2018 рік, середнє значення ІЛР країн Європи та Центральної Азії складало 0,779, що майже на 0,03 пункти вище, ніж в Україні. Серед країн-сусідів нашої держави тільки Молдова характеризується нижчим показником людського розвитку (0,711), тоді як в усіх інших ІЛР становить понад 0,800. Наприклад, у Румунії – 0,816, Угорщині – 0,845, Польщі - 0,872 (рис. 1).

Зважаючи на динаміку показників, що характеризують ІЛР, на сьогоднішній день в Україні найбільш несприятливим є економічний стан, який, фактично, виключає можливість зростання та має негативний вплив на благополуччя та суспільний добробут в цілому. Безумовно, “економічне зростання є одним із найголовніших чинників підвищення рівня життя” [2], тому особлива увага національної політики держави повинна бути направлена на механізми виходу із довготривалої кризи.

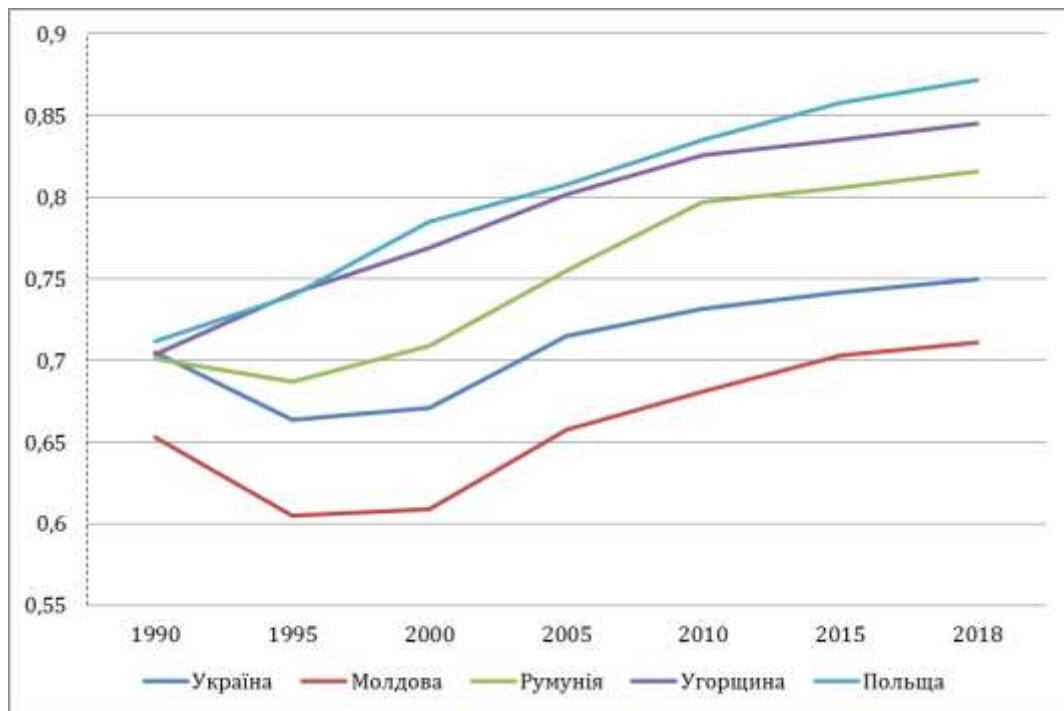

Рис. 1. Індекс людського розвитку з 1990 по 2018 рік України та країн-сусідів, * - розроблено автором за даними джерела [10]

Висновки. Концепція людського розвитку є вінцем сучасного погляду на реалізацію якісної трансформації суспільства, у центрі якої знаходиться індивід, його потреби та можливості. Проте, значні диспропорції за складовими показниками та ІЛР в цілому між окремими регіонами та країнами світу говорить про різні підходи та реалізацію цілей розвитку, основними принципами яких є досягнення гідних умов життя.

Вирішення питання підвищення людського розвитку населення в Україні є принциповим, адже трактується як основа реалізації та досягнення благополуччя нації. Проте, незважаючи на поступове зростання індексу людського розвитку України, різниця за його окремими складовими показниками в порівнянні з іншими країнами Європи та світу з кожним роком зростає, що вказує на неефективність заходів державного розвитку. Саме тому, наразі, найбільш необхідним є забезпечення зростання та подолання нерівномірності у розподілі та забезпеченні за головними показниками, що б відкривали широкі можливості для всіх верств населення. Підвищення ж людського розвитку України з урахуванням всіх сучасних економічних та соціальних диспропорцій повинно стати пріоритетним напрямком розвитку суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Людський розвиток в Україні: чинники та проблеми. Стратегічні пріоритети, № 1 (38), 2016 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://nisspriority.com/index.php/journal/article/download/198/190/>
2. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науковоаналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 194 с.
3. Нерівність у людському розвитку в 21 столітті. Доповідь про стан людського розвитку – 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/docu-ments/4792/Ukraine%20\(ukr\).pdf](http://www.un.org.ua/images/docu-ments/4792/Ukraine%20(ukr).pdf)
4. Nayak P. (2013). "Methodological Developments in Human Development Literature". University Library of Munich, Germany. Retrieved from: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50608/1/MPRA_paper_50608.pdf
5. OECD (2018). "Regional development trends in Ukraine in the aftermath of the Donbas conflict", in Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine, OECD Publishing, Paris. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264301436-en.pdf?expires=1589588208&id=id&accname=guest&checksum=E1214494998F927C3FB6B0E481F33764>
6. Roser M. (2020). "Human Development Index (HDI)". Retrieved from: <https://ourworldindata.org/human-development-index>
7. Stanton E. (2007). "The Human Development Index: A History". Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst. Retrieved from: https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=peri_workingpapers
8. UNDP. (1990). "Human Development Report 1990", Oxford, p. 141. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
9. UNDP. (1995). "Human Development Report 1995." Gender and human development. - New York Oxford. Oxford University Press, 1995.- 143 pp. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/256/hdr_1995_en_complete_nostats.pdf
10. UNDP. (2019). "Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century". New York. Retrieved from: <http://hdr.undp.org/en/data>

Список использованных источников:

1. Человеческое развитие в Украине: причины и проблемы. Стратегические приоритеты, № 1 (38), 2016 г. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://nisspriority.com/index.php/journal/article/download/198/190/>
2. Человеческое развитие в Украине: 2003 год (коллектив авторов) / Ежегодный научноаналитический доклад / За ред. Е.М. Либановой. – К.: Ин-т демографии и социальных исследований НАН Украины, Госкомстат Украины, 2004. – 194 с.
3. Неравенство в человеческом развитии в 21 веке. Доклад о состоянии человеческого развития – 2019 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.un.org.ua/images/documents/4792/Ukraine% 20\(ukr\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/4792/Ukraine%20(ukr).pdf)
4. Nayak P. (2013). "Methodological Developments in Human Development Literature". University Library of Munich, Germany. Retrieved from: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50608/1/MPRA_paper_50608.pdf
5. OECD (2018). "Regional development trends in Ukraine in the aftermath of the Donbas conflict", in Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine, OECD Publishing, Paris. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264301436en.pdf?expires=1589588208&id=id&accnam&checksum=E1214494998F927C3FB6B0E481F33764>
6. Roser M. (2020). "Human Development Index (HDI)". Retrieved from: <https://ourworldindata.org/human-development-index>
7. Stanton E. (2007). "The Human Development Index: A History". Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst. Retrieved from: https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=peri_workingpapers
8. UNDP. (1990). "Human Development Report 1990", Oxford, p. 141. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
9. UNDP. (1995). "Human Development Report 1995." Gender and human development. - New York Oxford. Oxford University Press, 1995.- 143 pp. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/256/hdr_1995_en_complete_nostats.pdf
10. UNDP. (2019). "Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century". New York. Retrieved from: <http://hdr.undp.org/en/data>

References:

1. Human development in Ukraine: causes and problems. Strategic priorities, № 1 (38), 2016. [Electronic resource]. - Access mode: <https://nisspriority.com/index.php/journal/article/download/198/190/>
2. Human development in Ukraine: 2003 (authors) / The annual report: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2004. – 194 p.
3. Inequality in human development in the 21st century. Report on the state of human development – 2019 [Electronic resource]. - Access mode: [http://www.un.org.ua/images/documents/4792/Ukraine% 20\(ukr\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/4792/Ukraine%20(ukr).pdf)
4. Nayak P. (2013). "Methodological Developments in Human Development Literature". University Library of Munich, Germany. Retrieved from: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/50608/1/MPRA_paper_50608.pdf
5. OECD (2018). "Regional development trends in Ukraine in the aftermath of the Donbas conflict", in Maintaining the Momentum of Decentralisation in Ukraine, OECD Publishing, Paris. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264301436en.pdf?expires=1589588208&id=id&accnam&checksum=E1214494998F927C3FB6B0E481F33764>
6. Roser M. (2020). "Human Development Index (HDI)". Retrieved from: <https://ourworldindata.org/human-development-index>
7. Stanton E. (2007). "The Human Development Index: A History". Political Economy Research Institute, University of Massachusetts at Amherst. Retrieved from: https://scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1101&context=peri_workingpapers
8. UNDP. (1990). "Human Development Report 1990", Oxford, p. 141. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
9. UNDP. (1995). "Human Development Report 1995." Gender and human development. - New York Oxford. Oxford University Press, 1995.- 143 pp. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/256/hdr_1995_en_complete_nostats.pdf
10. UNDP. (2019). "Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century". New York. Retrieved from: <http://hdr.undp.org/en/data>

Надійшла до редколегії 21.09.2020